

Η στρατηγική της άρνησης

*Αυτό το κείμενο γράφτηκε το 1965. Αποτελεί τμήμα των «Αρχικών θέσεων» του Βιβλίου του Τρόντι με τίτλο «Operai e Capitale» [Εργάτες και Κεφάλαιο]. Οι πρώτες συνεισφορές του Τρόντι ήταν αποτέλεσμα μιας συλλογικής αναμόρφωσης της επαναστατικής στρατηγικής που αναπτύχθηκε στα πλαίσια των περιοδικών *Quaderni Rossi* [Κόκκινα Τετράδια] και *Classe Operaia* [Εργατική Τάξη] με τη συνεισφορά του ίδιου, του Τόνι Νέγκρι, του Σέρτζιο Μπολόνια και άλλων. Με το κλείσιμο του *Classe Operaia* στις αρχές της δεκαετίας του '70, ο Τρόντι επέστρεψε στο ιταλικό ΚΚΙ και άρχισε να υποστηρίζει ότι το προνομιακό πεδίο παρέμβασης είναι το κράτος. Παρόλ' αυτά, η δουλειά του στη δεκαετία του '60 θεωρείται βασική για το αυτόνομο κίνημα της Ιταλίας.¹*

Ο Άνταμ Σμιθ παρατηρεί –και ο Μαρξ επιβεβαιώνει την ακρίβεια της παρατήρησής του– πως η αποτελεσματική ανάπτυξη της παραγωγικής δύναμης της εργασίας ξεκινά όταν η εργασία μετατρέπεται σε μισθωτή εργασία· δηλαδή όταν οι συνθήκες της εργασίας αντιπαρατίθενται στην ίδια την εργασία με τη μορφή της σχέσης «κεφάλαιο». Θα μπορούσαμε επιπλέον να υποστηρίξουμε πως η αποτελεσματική ανάπτυξη της πολιτικής δύναμης των εργατών ξεκινάει από τη στιγμή που οι εργάτες μετατρέπονται σε μισθωτούς εργάτες, δηλαδή από τη στιγμή που το σύνολο των κοινωνικών συνθηκών τους αντιπαρατίθεται ως κεφάλαιο. Βλέπουμε λοιπόν πως η πολιτική ισχύς των εργατών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παραγωγική δύναμη της μισθωτής εργασίας. Το αντίθετο δηλαδή από την ισχύ του κεφαλαίου η οποία είναι κατά κύριο λόγο κοινωνική δύναμη. Η ισχύς των εργατών πηγάζει από τον έλεγχο που αυτοί δύνανται

1. Η μετάφραση εδώ δεν προέρχεται από το βιβλίο *Autonomia*, αλλά από την πλήρη μορφή του κειμένου που βρήκαμε στο διαδίκτυο. Στο βιβλίο *Autonomia* υπάρχουν μόνο αποσπάσματα· από τη μεριά μας κρίναμε πως η σημασία του κειμένου είναι τέτοια που άξιζε να εκτεθεί ολόκληρο. (Σ.τ.Μ.)

να ασκήσουν στην παραγωγή, δηλαδή από μια συγκεκριμένη όψη της κοινωνίας. Η καπιταλιστική ισχύς από την άλλη, πηγάζει από την πραγματική κυριαρχία των καπιταλιστών επί της κοινωνίας γενικώς. Όμως η φύση του κεφαλαίου είναι τέτοια που απαιτεί μια κοινωνία *βασισμένη στην παραγωγή*. Κατά συνέπεια η παραγωγή, αυτή η ειδική όψη της κοινωνίας, μετατρέπεται σε στόχο ολόκληρης της κοινωνίας. Όποιος ελέγχει και κυριαρχεί στην παραγωγή, κυριαρχεί και ελέγχει τα πάντα.

Ακόμη όμως και αν το εργοστάσιο και η κοινωνία ήταν δυνατόν να ενοποιηθούν πλήρως στο οικονομικό επίπεδο και πάλι θα παρέμεναν για πάντα σε αντίθεση στο πολιτικό επίπεδο. Πράγματι, ένα από τα υψηλότερα και πλέον ανεπτυγμένα σημεία της ταξικής πάλης θα είναι ακριβώς η μετωπική σύγκρουση μεταξύ του *εργοστασίου ως εργατικής τάξης και της κοινωνίας ως κεφάλαιο*. Όταν η ανάπτυξη των συμφερόντων του κεφαλαίου μέσα στο εργοστάσιο εμποδίζεται, ταυτόχρονα εμποδίζεται η λειτουργία ολόκληρης της κοινωνίας. Με αυτό τον τρόπο ανοίγει, συνεχώς, ο δρόμος για την ανατροπή, για την καταστροφή της βάσης της καπιταλιστικής ισχύος.

Όσοι από την άλλη υιοθετούν την αντίθετη οπτική, σύμφωνα με την οποία εκείνο που πρέπει να επιδιώξουμε είναι η κατάληψη εκείνων των διαδικασιών που ελέγχουν «τα γενικά κοινωνικά συμφέροντα», σφάλουν. Και σφάλουν διότι ανάγουν το εργοστάσιο σε κεφάλαιο, ανάγοντας την εργατική τάξη, δηλαδή ένα τμήμα της κοινωνίας, στην κοινωνία ως σύνολο. Σήμερα γνωρίζουμε πως η παραγωγική δύναμη της εργασίας πραγματοποιεί άλμα προς τα εμπρός όταν μπαίνει σε χρήση από τον μεμονωμένο καπιταλιστή. Με τον ίδιο τρόπο πραγματοποιεί πολιτικό άλμα προς τα εμπρός όταν οργανώνεται από το κοινωνικό κεφάλαιο. Ίσως αυτό το πολιτικό άλμα να μην εκφράζεται με όρους οργάνωσης, οπότε ένας εξωτερικός παρατηρητής θα κατέληγε πως το άλμα ουδέποτε συνέβη. Κι όμως, το άλμα υπάρχει, αποτελεί μια υλική πραγματικότητα και το γεγονός της ύπαρξής του είναι αρκετό για να αρνούνται οι εργάτες να παλέψουν για παλιωμένα ιδανικά – παρότι μπορεί να μην είναι αρκετό για να αναλάβουν το έργο της έναρξης ενός νέου σχεδίου αγώνα βασισμένου σε νέους στόχους.

Μπορούμε λοιπόν να υποστηρίξουμε πως ακόμη ζούμε τη μακρά ιστορική περίοδο κατά την οποία ο Μαρξ είδε στους εργάτες μια «τάξη ενάντια στο κεφάλαιο», μα όχι ακόμη μια «τάξη δι' εαυτήν»; Ή μήπως θα έπρεπε να υποστηρίξουμε το αντίθετο, ακόμη κι αν αυτό σημαίνει πως θα πρέπει να αμφισβητήσουμε λιγάκι τους όρους της Εγγελιανής διαλεκτικής; Ίσως δηλαδή να πρέπει να πούμε πως οι εργάτες εξαρχής – δηλαδή από τις πρώτες στιγμές της αντιπαράθεσης με τον μεμονωμένο εργοδότη – γίνονται «τάξη για τον εαυτό της» και αναγνωρίζονται ως τέτοιοι από τους πρώτους καπιταλιστές. Και ότι μόνο κατόπιν, έπειτα από μακρύ,

τρομερό, επίπονο ιστορικό τοκετό που ίσως παραμένει έως σήμερα ανοκλήρωτος, φτάνουν στο σημείο να είναι ενεργητικά, υποκειμενικά, «τάξη ενάντια στο κεφάλαιο». Μια προϋπόθεση αυτής της διαδικασίας μετάβασης είναι η πολιτική οργάνωση, το κόμμα, με τις διεκδικήσεις του για απόλυτη εξουσία. Στο μεσοδιάστημα κυριαρχεί η άρνηση –συλλογική, μαζική, με παθητικές μορφές– των εργατών να αποκαλυφθούν ως τάξη ενάντια στο κεφάλαιο δίχως αυτή τη δική τους οργάνωση, δίχως αυτή την καθολική απαίτηση εξουσίας. Η εργατική τάξη *κάνει* αυτό που *είναι*. Και η εργατική τάξη είναι η *έκφραση* του κεφαλαίου και ταυτόχρονα η *διάλυσή του*. Αυτό που αναζητά η καπιταλιστική εξουσία είναι να χρησιμοποιήσει την ανταγωνιστική θέληση για πάλι των εργατών σαν κινητήρα της ανάπτυξής της. Αυτήν ακριβώς την εργατική μεσολάβηση των κεφαλαιακών συμφερόντων είναι που πρέπει να αδράξει το εργατικό κόμμα και να την οργανώσει σε ανταγωνιστική μορφή, σαν το τακτικό πεδίο της πάλης και σαν στρατηγική δυναμική που στοχεύει στην καταστροφή. Εδώ πια απομένει μοναχά ένα σημείο αναφοράς, μοναχά μία κατεύθυνση, για τις αντιτιθέμενες κοσμοαντιλήψεις των δύο τάξεων· και αυτή δεν είναι άλλη από την ίδια την τάξη των εργατών. Γιατί, είτε στόχος είναι η σταθεροποίηση της ανάπτυξης του συστήματος είτε η οριστική του καταστροφή, ο αποφασιστικός παράγοντας παραμένει η εργατική τάξη. Είναι με αυτό τον τρόπο που η *κοινωνία του κεφαλαίου* και το *κόμμα των εργατών* υπάρχουν μόνο ως οι αντίθετες μορφές ενός και του αυτού περιεχομένου. Και είναι πάνω στη λυσσασμένη τους μάχη γι' αυτό το περιεχόμενο που η μία μορφή αποκλείει την άλλη. Μπορούν να υπάρξουν ταυτόχρονα μόνο κατά τη διάρκεια της σύντομης περιόδου της επαναστατικής κρίσης. Η εργατική τάξη δεν μπορεί να συσταθεί ως κόμμα εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας δίχως να την εμποδίσει να λειτουργεί. Και αντιστρόφως, όσο η καπιταλιστική κοινωνία συνεχίζει να λειτουργεί, *δεν μπορούμε* να μιλάμε για κόμμα της εργατικής τάξης.

Θυμηθείτε το: «Η ύπαρξη της τάξης των καπιταλιστών βασίζεται στην παραγωγική δύναμη της εργασίας». Η παραγωγική εργασία λοιπόν υπάρχει, όχι μόνο σε σχέση με το κεφάλαιο, αλλά επίσης και σε σχέση με τους καπιταλιστές σαν τάξη. Είναι στο πλαίσιο αυτής της δεύτερης σχέσης που η παραγωγική εργασία υπάρχει ως η εργατική τάξη. Η μετάβαση είναι πιθανότατα ιστορικής φύσεως: είναι η παραγωγική εργασία εκείνη που παράγει το κεφάλαιο· είναι το γεγονός της οργάνωσης των βιομηχανικών εργατών σε τάξη που αναγκάζει τους καπιταλιστές να συσταθούν σε τάξη. Κι έτσι βλέπουμε πως –σε ένα μέσο επίπεδο ανάπτυξης– οι εργάτες είναι ήδη μια κοινωνική τάξη παραγωγών: βιομηχανικοί παραγωγοί κεφαλαίου. Στο ίδιο επίπεδο ανάπτυξης, οι καπιταλιστές από τη μεριά τους συνιστούν μια κοινωνική τάξη, όχι τόσο επιχειρηματιών όσο

οργανωτών: είναι οι οργανωτές των εργατών με μέσο τη βιομηχανία. Και ιστορία της βιομηχανίας δεν μπορεί να υπάρξει παρά σαν ιστορία της καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγικής εργασίας, συνεπώς σαν μια εργατική ιστορία του κεφαλαίου. Αναπόφευκτα έρχεται στον νου μας η «βιομηχανική επανάσταση». Εδώ είναι που πρέπει να αναζητήσουμε το αρχικό σημείο της έρευνάς μας. Πρόκειται για έρευνα που αποζητά να ανιχνεύσει την ανάπτυξη της σημερινής μορφής της κυριαρχίας του κεφαλαίου επί των εργατών, καθώς αυτή η κυριαρχία όλο και περισσότερο τείνει να ασκείται μέσω των αντικειμενικών μηχανισμών της βιομηχανίας. Επίσης πρόκειται για έρευνα που αποζητά να ανατρέξει στην ανάπτυξη της δυνατότητας του κεφαλαίου να αποτρέπει τη χρήση των ίδιων μηχανισμών από τους ίδιους τους εργάτες. Αυτή η έρευνα θα μας επέτρεπε να αντιληφθούμε πως η ανάπτυξη της σχέσης μεταξύ της ζωντανής εργασίας και του σταθερού μέρους του κεφαλαίου δεν είναι μια ουδέτερη διαδικασία. Αντιθέτως, πρόκειται για διαδικασία που καθορίζεται, βίαια πολλές φορές, από την αναδυόμενη ταξική σχέση μεταξύ του συλλογικού εργάτη και του συνόλου του κεφαλαίου, *quia* [ως] οι κοινωνικές σχέσεις της παραγωγής. Θα αντιλαμβανόμασταν τότε πως κάθε τεχνολογική μεταβολή των μηχανισμών της βιομηχανίας καθορίζεται από συγκεκριμένες στιγμές της πάλης των τάξεων. Κι έτσι θα κατορθώναμε δύο πράγματα: πρώτον, θα ξεμπερδεύαμε με τη φαινομενική ουδετερότητα των σχέσεων μεταξύ ανθρώπου και μηχανής. Και δεύτερον, θα εντοπίζαμε αυτές τις σχέσεις σαν την αλληλεπίδραση, την ιστορική αλληλεπίδραση των ταξικών αγώνων αφενός και των καπιταλιστικών πρωτοβουλιών αφετέρου.

Είναι λοιπόν λάθος να ορίζουμε τη σύγχρονη κοινωνία ως «βιομηχανική κοινωνία». Η «βιομηχανία» που συμμετέχει σε αυτόν τον ορισμό δεν είναι η ουσία, αλλά απλά το μέσο. Η αλήθεια της σύγχρονης κοινωνίας από την άλλη έγκειται στον *πολιτισμό της εργασίας*. Μια καπιταλιστική κοινωνία δεν θα μπορούσε να είναι κάτι άλλο. Κατά τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξης άλλωστε μπορεί να πάρει έως και τη μορφή του «σοσιαλισμού». Όχι λοιπόν *βιομηχανική κοινωνία* (που σημαίνει «κοινωνία του κεφαλαίου»), αλλά *κοινωνία της βιομηχανικής εργασίας* και συνεπώς κοινωνία της εργασίας των εργατών. Αυτή την καπιταλιστική κοινωνία, την καπιταλιστική κοινωνία ιδωμένη από αυτή τη σκοπιά είναι που πρέπει να βρούμε το κουράγιο να αντιπαλέψουμε. Τι κάνουν λοιπόν οι εργάτες όταν μάχονται τα αφεντικά τους; Δεν είναι αλήθεια πως, πάνω απ' όλα, λένε «όχι» στη μετατροπή της εργατικής δύναμης σε εργασία;² Δεν

2. Η εργατική δύναμη είναι η δυνατότητα του εργάτη για εργασία. Προφανώς αυτή είναι που πουλάει ο εργάτης και αγοράζει ο καπιταλιστής. Η «εργασία» ή «συγκε-

είναι αλήθεια πως, πάνω απ' όλα, αρνούνται να δεχθούν εργασία από τον καπιταλιστή;

Θα μπορούσαμε μάλιστα να πούμε πως το σταμάτημα της εργασίας δεν σημαίνει άρνηση να παραχωρήσει κανείς τη χρήση της εργατικής του δύναμης. Γιατί αυτή η χρήση έχει ήδη παραχωρηθεί στον καπιταλιστή με την υπογραφή του συμβολαίου που αφορά το συγκεκριμένο εμπόρευμα. Ούτε από την άλλη πρόκειται για άρνηση να παραχωρηθεί στο κεφάλαιο το προϊόν της εργασίας. Γιατί το προϊόν της εργασίας ανήκει νομικά στο κεφάλαιο και άλλωστε ο εργάτης δεν ξέρει τι να το κάνει. Αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα είναι ότι το σταμάτημα της εργασίας –η απεργία ως η κλασική μορφή των εργατικών αγώνων– υπονοεί την άρνηση του ελέγχου που ασκεί το κεφάλαιο ως οργανωτής της παραγωγής. Πρόκειται για ένα «όχι» που παρεμβάλλεται σε ένα συγκεκριμένο σημείο της διαδικασίας και ταυτόχρονα για άρνηση της συγκεκριμένης εργασίας που ανά πάσα στιγμή προσφέρεται. Είναι ένα *στιγμιαίο* μπλοκάρισμα της εργασιακής διαδικασίας και παρουσιάζεται ως διαρκής απειλή που αποκτά τα περιεχόμενά της από τη διαδικασία δημιουργίας της αξίας. Η αναρχο-συνδικαλιστική «γενική απεργία», που θα προκάλυψε υποτίθεται την κατάρρευση της καπιταλιστικής κοινωνίας, δεν είναι λοιπόν παρά αφελής ρομαντισμός. Γιατί ήδη περιλαμβάνει ένα αίτημα στο οποίο κατά τα φαινόμενα αντιτίθεται (το λασαλιανό³ αίτημα του «δίκαιου μεριδίου των καρπών της εργασίας»), με άλλα λόγια τη δίκαιη «συμμετοχή» στα κέρδη του κεφαλαίου. Οι δύο αυτές αντιλήψεις συνυπάρχουν σε εκείνη την εσφαλμένη «διόρθωση» που κάποιοι επέβαλαν στον Μαρξ και η οποία έχει γίνει αρκετά δημοφιλής στις πρακτικές του επίσημου εργατικού κινήματος: μιλάω για την ιδέα σύμφωνα με την οποία «οι εργαζόμενοι» είναι οι πραγματικοί «παροχείς της εργασίας» και ότι είναι δική τους δουλειά να υπερασπιστούν την αξιοπρέπεια αυτού του πράγματος που προσφέρουν, ενάντια σε όλους εκείνους που επιζητούν να το υποβαθμίσουν.

Ψέματα! Η αλήθεια είναι ότι αυτός που παρέχει την εργασία είναι ο καπιταλιστής. Ο εργάτης, από την άλλη, είναι εκείνος που *παρέχει το κεφάλαιο*. Είναι ο κάτοχος εκείνου του μοναδικού, συγκεκριμένου εμπορεύματος που αποτελεί τη συνθήκη για όλες τις άλλες συνθήκες της παραγωγής. Γιατί, όπως είδαμε, όλες οι άλλες συνθήκες της παραγωγής είναι

κριμένη εργασία» από την άλλη, είναι η εργασία όπως διεξάγεται στο πλαίσιο της παραγωγικής διαδικασίας. (Σ.τ.Μ.)

3. Αναφέρεται στον Γερμανό σοσιαλιστή φιλόσοφο Φερδινάνδο Λασσάλ (1825-1864). (Σ.τ.Μ.)

εξαρχής κεφάλαιο οι ίδιες – νεκρό κεφάλαιο, το οποίο για να ξαναζήσει και να συμμετάσχει στις κοινωνικές σχέσεις της παραγωγής πρέπει να υπαγάγει την εργατική δύναμη στις προσταγές του, καθιστώντας την υποκείμενο και δραστηριότητα του κεφαλαίου. Όμως όπως επίσης είδαμε, αυτή η μετάβαση στις κοινωνικές σχέσεις της παραγωγής δεν μπορεί να συμβεί παρά μόνο με την εισαγωγή της ταξικής σχέσης η οποία αποκτά το ρόλο του περιεχομένου της μετάβασης. Και η ταξική σχέση επιβάλλεται από την πρώτη στιγμή και ακριβώς από το γεγονός ότι το προλεταριάτο συνίσταται ως τάξη με την εμφάνιση και ενώπιον του καπιταλιστή.

Έτσι, ο εργάτης παρέχει κεφάλαιο, όχι μόνο διότι πουλάει εργατική δύναμη, αλλά και γιατί αποτελεί ενσάρκωση της ταξικής σχέσης. Πρόκειται, όπως και στην περίπτωση του έμφυτου κοινωνικού χαρακτήρα της εργατικής δύναμης, για άλλο ένα από τα πράγματα που ο καπιταλιστής αποκτά δίχως να πληρώσει. Πιο σωστό βέβαια θα ήταν να πούμε πως και αυτό πληρώνεται, αλλά με ένα κόστος που ουδέποτε αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης: πρόκειται για το κόστος των εργατικών αγώνων που συγκλονίζουν περιοδικά την εργασιακή διαδικασία. Δεν είναι τυχαίο που αυτό είναι το πεδίο που επιλέγουν οι εργάτες για να επιτεθούν στους εργοδότες τους και συνεπώς το πεδίο όπου ο εργοδότης αναγκάζεται να ανταποκριθεί με συνεχείς τεχνολογικές «επαναστάσεις» στην οργάνωση της εργασίας. Σε όλη αυτή τη διαδικασία, το μόνο πράγμα που δεν προέρχεται από τους εργάτες, είναι, ακριβώς, η εργασία. Εξαρχής οι συνθήκες της εργασίας βρίσκονται στα χέρια του καπιταλιστή. Και πάλι εξαρχής, το μόνο πράγμα που βρίσκεται στα χέρια του εργάτη είναι οι συνθήκες του κεφαλαίου. Αυτό είναι το ιστορικό παράδοξο που σηματοδεύει τη γέννηση της καπιταλιστικής κοινωνίας, αυτή και η ακατάλυτη συνθήκη που παραμένει ωσει παρούσα στην «αέναη αναγέννηση» της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Ο εργάτης δεν μπορεί να είναι εργασία παρά σε σχέση με τον καπιταλιστή. Και ο καπιταλιστής δεν μπορεί να είναι κεφάλαιο παρά σε σχέση με τον εργάτη. Η ερώτηση είναι χιλιοδιατυπωμένη: «Τι είναι μια κοινωνική τάξη;» Και η απάντηση είναι: «Υπάρχουν αυτές οι δύο τάξεις». Το γεγονός ότι η μία είναι κυρίαρχη, καθόλου δεν συνεπάγεται πως η άλλη πρέπει να είναι υποταγμένη. Αυτό που συνεπάγεται είναι πάλι, πάλι που διεξάγεται επί ίσοις όροις, με στόχο το τσάκισμα της κυριαρχίας, την υφαρπαγή της και τη στροφή της με νέες μορφές ενάντια στην τάξη που κυριαρχεί ως τώρα. Είναι επείγουσα ανάγκη να αποκτήσουμε και να διαδώσουμε την εικόνα του εργάτη-προλετάριου στην οποία να δείχνει ως έχει: «περήφανος και απειλητικός». Ήρθε πιά η ώρα να βάλουμε μπρος τον αγώνα, τη μάχη που θα διεξαχθεί σε μια νέα ιστορική περίοδο και θα διεξαχθεί ευθέως και άμεσα μεταξύ του κεφαλαίου και της εργατικής τάξης. Είναι η σύγκρουση των μερών που περιέ-

γραψε ο Μαρξ στη γνωστή του αναλογία με «τα γιγάντια παιδικά παπούτσια του προλεταριάτου και τα ξεφτισμένα, φτιαγμένα για νάνους πολιτικά παπούτσια της μπουρζουαζίας».

Αν λοιπόν οι συνθήκες του κεφαλαίου βρίσκονται στα χέρια των εργατών, αν το κεφάλαιο δεν έχει ζωή δίχως τη ζωντανή δραστηριότητα της εργατικής δύναμης, αν το κεφάλαιο ήδη από τη στιγμή της γέννησής του δεν είναι παρά αποτέλεσμα της παραγωγικής εργασίας, αν δεν μπορεί να υπάρξει καπιταλιστική κοινωνία δίχως την ενεργή μεσολάβηση από τη μεριά της εργατικής τάξης,⁴ αν με άλλα λόγια δεν υπάρχουν κοινωνικές σχέσεις δίχως να υπάρχουν ταξικές σχέσεις και δεν υπάρχουν ταξικές σχέσεις δίχως την εργατική τάξη... τότε μπορούμε να συμπεράνουμε πως η τάξη των καπιταλιστών εκ γενετής υπάγεται στην εργατική τάξη. Από εδώ προκύπτει και η *αναγκαιότητα* της εκμετάλλευσης. Οι αγώνες της εργατικής τάξης ενάντια στους σιδερένιους νόμους της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης δεν μπορούν να αναχθούν στον αιώνιο αγώνα των καταπιεζόμενων ενάντια στους καταπιεστές τους. Με παρόμοιο τρόπο, η έννοια της εκμετάλλευσης δεν μπορεί να αναχθεί στην επιθυμία του μεμονωμένου εργοδότη να πλουτίσει εξάγοντας τη μέγιστη δυνατή ποσότητα

4. Ο όρος που χρησιμοποιείται στο αγγλικό κείμενο είναι «articulation» και είναι εξαιρετικά σημαντικός για το επιχείρημα του Τρόντι. Στην κοινωνιολογία, ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη διαδικασία οικειοποίησης, εκ μέρους μίας κοινωνικής τάξης, πολιτισμικών μορφών και πρακτικών για δική της χρήση. Η έννοια προέρχεται από το έργο του Αντόνιο Γκράμσι, από το οποίο ο Τρόντι είναι σαφώς επηρεασμένος και στο οποίο αναφέρεται και απαντάει σιωπηρά σε πολλά σημεία του κειμένου (δείτε και παρακάτω στις θέσεις περί «πολιτισμού» και «σημερινού ρόλου του οργανικού διανοούμενου», αλλά και στην περιγραφή της ταξικής συνείδησης των καπιταλιστών μετά την επανάσταση των Σοβιέτ).

Στο έργο του Γκράμσι, τα πολιτισμικά και ιδεολογικά στοιχεία δεν προσδιορίζονται άμεσα και μονόδρομα από τις παραγωγικές σχέσεις αλλά διατηρούν μια «σχετική αυτονομία». Αυτό σημαίνει πως παράγονται μέσω μάχης μεταξύ των τάξεων, κάθε μία από τις οποίες επιζητά να τα οικειοποιηθεί με γνώμονα το ταξικό της συμφέρον. Από την άλλη, σημαίνει πως δεν παράγονται εν κενώ, αλλά μεσολαβούν βαθείς, αντικειμενικούς κοινωνικοοικονομικούς σχηματισμούς. Αυτή η διαδικασία «κοινωνικής ερμηνείας» – μεσολάβησης των βαθύτερων κοινωνικοοικονομικών δομών είναι που, ενώ έχει σήμερα φτάσει να αποτελεί στοιχείο της καπιταλιστικής ανάπτυξης, από τη μεριά της εργατικής τάξης, μπορεί να καταλήξει (και έχει ήδη κατά καιρούς καταλήξει) στο «Όχι» που προτάσσει ο Τρόντι σαν βασικό άξονα της «στρατηγικής της άρνησης». Αυτό το «Όχι» είναι πρώτα και κύρια μια στρατηγική άρνηση εκ μέρους της εργατικής τάξης να «μεσολαβήσει ερμηνεύοντας» (articulate) την καπιταλιστική παραγωγή και τις ανάγκες της. Με όλα αυτά κατά νου, μεταφράσαμε το «articulation» σαν «ενεργό ερμηνεία από τη μεριά της εργατικής τάξης», «μεσολάβηση» και «οικειοποίηση», αναλόγως του πώς μας φαινόταν ότι ταίριαζε καλύτερα, σημειώνοντας μέσα σε αγκύλες ότι πρόκειται για τον όρο «articulation». (Σ.τ.Μ.)

υπερεργασίας από τα σώματα των εργατών του. Όπως πάντοτε, η οικονομίστικη εξήγηση των πραγμάτων δεν έχει άλλο όπλο ενάντια στον καπιταλισμό εκτός από την ηθική καταδίκη του συστήματος. Δεν είναι βέβαια στόχος μας να εφεύρουμε κάποιον εναλλακτικό τρόπο θέασης του προβλήματος. Κι αυτό γιατί το πρόβλημα είναι *ήδη* ανάποδο, εξαρχής ήταν τέτοιο. Η εκμετάλλευση γεννιέται ιστορικά από την ανάγκη του κεφαλαίου να ξεφύγει από την *de facto* υπαγωγή του στην τάξη των εργατών-παραγωγών. Και είναι με αυτή την πολύ πραγματική έννοια που η καπιταλιστική εκμετάλλευση με τη σειρά της προκαλεί την εργατική απειθαρχία. Η όλο και καλύτερη οργάνωση της εκμετάλλευσης, η διαρκής της αναδιοργάνωση που φτάνει μέχρι τα υψηλότερα επίπεδα της βιομηχανίας και της κοινωνίας, δεν είναι λοιπόν παρά αποκρίσεις του κεφαλαίου στην άρνηση των εργατών να υποκύψουν στην εν λόγω διαδικασία. Είναι λοιπόν οι άμεσα πολιτικές έφοδοι της εργατικής τάξης που καθιστούν αναγκαία την οικονομική ανάπτυξη από τη μεριά του κεφαλαίου, ανάπτυξη η οποία ξεκινώντας από την παραγωγή επεκτείνεται στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων. Όμως αυτή ακριβώς η πολιτική ζωτικότητα των εργατών μπορεί από τη μια να είναι απαραίτητη για το κεφάλαιο, από την άλλη όμως αποτελεί την πιο τρομερή απειλή για την εξουσία του. Έχουμε ήδη δει την πολιτική ιστορία του κεφαλαίου σαν διαδοχή των προσπαθειών του να αποσυρθεί από την ταξική σχέση: μπορούμε πλέον να μιλήσουμε σε ένα ανώτερο επίπεδο και να δούμε την ίδια ιστορία σαν την *ιστορία των διαδοχικών προσπαθειών της τάξης των καπιταλιστών να χειραφετηθεί από την εργατική τάξη*, με μέσο τις διάφορες μορφές πολιτικής κυριαρχίας του κεφαλαίου επί της εργατικής τάξης. Αυτός είναι ο λόγος που η καπιταλιστική εκμετάλλευση, αυτή η συνεχής μορφή εξαγωγής υπεραξίας στο εσωτερικό της παραγωγικής διαδικασίας, συνοδεύτηκε καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας του κεφαλαίου από την ανάπτυξη όλο και πιο *οργανικών* μορφών πολιτικής δικτατορίας στο επίπεδο του κράτους.

Η βάση της πολιτικής εξουσίας στις καπιταλιστικές κοινωνίες είναι στην πραγματικότητα η οικονομική αναγκαιότητα: η αναγκαιότητα της χρήσης βίας προκειμένου η εργατική τάξη να εγκαταλείψει τον φυσικό κοινωνικό της ρόλο, εκείνον δηλαδή της κυρίαρχης τάξης. Από αυτή τη σκοπιά, οι μορφές οικονομικού σχεδιασμού για τις οποίες τόσος λόγος γίνεται σήμερα, δεν είναι παρά μια προσπάθεια εγκαθίδρυσης αυτής της οργανικής μορφής πολιτικής δικτατορίας στο εσωτερικό της δημοκρατίας ως σύγχρονης μορφής ταξικής δικτατορίας. Η ομοφωνία στους κόλπους των διανοούμενων ως προς αυτό το μελλοντικό κράτος της ευημερίας, προς αυτή την κοινωνία που πιθανόν να ενέκριναν ο Μιλ, ο Μαρξ και ο Τζέφερσον, ίσως τελικά να είναι πραγματοποιήσιμη. Θα είχαμε τό-

τε να κάνουμε με μια σύνθεση φιλελευθερισμού, σοσιαλισμού και δημοκρατίας. Ακολούθως ο φιλελευθερισμός και η δημοκρατία θα εναρμονίζονταν και θα έβρισκαν τον ιδανικό τους εκφραστή στο πρόσωπο του κοινωνικού κράτους. Και το σύστημα που θα προέκυπτε κατ' αυτόν τον τρόπο θα γινόταν γνωστό σαν «σοσιαλισμός». Και πάλι όμως θα βρίσκαμε την αναπόφευκτη αναγκαιότητα μεσολάβησης της εργατικής τάξης, ακόμη και στο επίπεδο της πολιτικής θεωρίας. Όσο για τους εργάτες, αυτοί θα έβρισκαν σε αυτό τον «σοσιαλισμό» την έσχατη μορφή αυτόματου –δηλαδή αντικειμενικού– ελέγχου· πολιτικό έλεγχο ντυμένο με τα ρούχα των οικονομικών· έλεγχο της απειθαρχίας τους. Αλλά το ξεπέραςμα του κρατικού καπιταλισμού από ένα καπιταλιστικό κράτος δεν ανήκει στο μέλλον: έχει ήδη συμβεί. Δεν έχουμε πια ένα κράτος της αστικής τάξης που εποπτεύει την καπιταλιστική κοινωνία. Αυτό που έχουμε μπροστά μας είναι το *κράτος της καπιταλιστικής κοινωνίας*.

Ποιο είναι λοιπόν εκείνο το σημείο όπου το πολιτικό κράτος φτάνει να διαχειρίζεται τουλάχιστον ένα τμήμα του οικονομικού μηχανισμού; Είναι εκείνο το σημείο όπου αυτός ο οικονομικός μηχανισμός μπορεί να ξεκινήσει να χρησιμοποιεί το πολιτικό κράτος σαν *όργανο της παραγωγής* – πρόκειται πια για το κράτος όπως το καταλαβαίνουμε σήμερα, δηλαδή για το κράτος σαν μια στιγμή της πολιτικής αναπαραγωγής της εργατικής τάξης. Πρόκειται για τη βασική σημασία της φράσης «το τέλος του *laissez faire*»⁵: ότι η ενεργή ερμηνεία της καπιταλιστικής ανάπτυξης εκ μέρους της εργατικής τάξης δεν μπορεί πλέον να εξακολουθήσει να διεξάγεται στη βάση αυθόρμητων αντικειμενικών μηχανισμών.⁶ Αντιθέτως πρέπει να επιβληθεί υποκειμενικά μέσω πολιτικών πρωτοβουλιών που προέρχονται από τους καπιταλιστές *σαν τάξη*. Αφήνοντας κατά μέρος όλα τα μετα- και νέο-Κεϋνσιανά ιδεολογήματα, μπορούμε να πούμε πως μόνο ο Κένυς προίκισε την καπιταλιστική αντίληψη με ένα γιγάντιο *υποκειμενικό* άλμα προς τα εμπρός, συγκρίσιμο ίσως με το άλμα που κατέστησε δυνατό ο Λένιν για την εργατική αντίληψη. Παρόλ' αυτά, δεν αναγνωρίζουμε εδώ κάποια «επανάσταση» στον τρόπο σκέψης του κεφαλαίου. Αν κοιτάξουμε προσεκτικά, θα δούμε πως η συγκεκριμένη εξέλιξη ήταν ήδη ενσωματωμένη στις εξελίξεις που προηγήθηκαν. Οι καπιταλιστές δεν έχουν ακόμη εφεύρει –και προφανώς ποτέ δεν θα καταφέρουν να εφεύρουν– τη μη θεσμοποιημένη πολιτική εξουσία. Αυτός ο τύπος πολιτικής εξουσίας είναι ακριβώς η εξουσία της εργατικής τάξης. Και η διαφορά των δύο τάξεων στο επίπεδο της πολιτικής εξουσίας είναι ακριβώς

5. Πρόκειται προφανώς για αναφορά στο ομώνυμο έργο του Keynes. (Σ.τ.Μ.)

6. Σχετικά με την «ενεργή ερμηνεία» δες εδώ την υποσημείωση 9. (Σ.τ.Μ.)

αυτή. Η τάξη των καπιταλιστών δεν μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητα από τους τυπικούς πολιτικούς θεσμούς μέσω των οποίων, σε διαφορετικούς χρόνους άλλα με σταθερούς τρόπους, οι καπιταλιστές εξασκούν την πολιτική τους κυριαρχία: είναι γι' αυτό τον λόγο που η καταστροφή του αστικού κράτους όντως σημαίνει την καταστροφή της εξουσίας των καπιταλιστών, και για τον ίδιο λόγο, μόνο καταστρέφοντας τον κρατικό μηχανισμό μπορούμε να ελπίσουμε πως θα καταστρέψουμε την εξουσία των καπιταλιστών. Για την εργατική τάξη από την άλλη ισχύει το ακριβώς αντίθετο: η εργατική τάξη υπάρχει ανεξάρτητα από τα θεσμικά επίπεδα οργάνωσής της. Γι' αυτό η καταστροφή του εργατικού κόμματος δεν συνεπάγεται –και δεν κατέληξε– στη διάλυση, τον διαμελισμό και την καταστροφή του ταξικού οργανισμού των εργατών.

Η πιθανότητα κατάργησης του κράτους από τους εργάτες βρίσκεται εντός της ειδικής φύσης αυτού ακριβώς του προβλήματος. Για να υπάρξει η τάξη των καπιταλιστών χρειάζεται τη μεσολάβηση ενός τυπικού πολιτικού επιπέδου. Το κεφάλαιο, ακριβώς επειδή είναι μια κοινωνική δύναμη που από τη φύση της διεκδικεί την καθολική πολιτική κυριαρχία, πρέπει να διατυπώνει αυτή την κυριαρχία σε πολιτικές μορφές που έργο τους είναι να ζωντανεύουν τη νεκρή της ουσία ως αντικειμενικού μηχανισμού, να της προσδίδουν υποκειμενική ισχύ. Με άμεσους όρους, η φύση του κεφαλαίου είναι αυτή του οικονομικού συμφέροντος. Στην αρχή της ιστορίας του μάλιστα, η φύση του ταυτιζόταν με το εγωιστικό συμφέρον του μεμονωμένου καπιταλιστή. Το κεφάλαιο αναγκάζεται να μετατραπεί σε πολιτική δύναμη για να υπερασπίσει τον εαυτό του από την εργατική τάξη και να υπαγάγει στις προσταγές του το σύνολο της κοινωνίας. Μετατρέπεται στην τάξη των καπιταλιστών, ή μετατρέπεται στον καταπιεστικό κρατικό μηχανισμό που είναι το ίδιο πράγμα. Αν είναι αλήθεια πως η έννοια της τάξης είναι μια πολιτική πραγματικότητα, τότε δεν υπάρχει καπιταλιστική τάξη δίχως καπιταλιστικό κράτος. Και η λεγόμενη αστική «επανάσταση» –η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από τη «μπουρζουαζία»– δεν είναι παρά η μακρόχρονη ιστορική μετάβαση μέσω της οποίας το κεφάλαιο συνίσταται ως η τάξη των καπιταλιστών, πάντα σε σχέση με τους εργάτες. Και πάλι βέβαια η ανάπτυξη της εργατικής τάξης επιδεικνύει τα ακριβώς αντίθετα χαρακτηριστικά: τη στιγμή που η εργατική τάξη αρχίζει να υπάρχει τυπικά, στο επίπεδο της οργανωμένης πολιτικής, ξεκινά άμεσα την επαναστατική διαδικασία και το μόνο αίτημα που θέτει είναι το αίτημα της εξουσίας. Παρόλ' αυτά, η εργατική τάξη υπάρχει ως τάξη για πολύ καιρό πριν, και είναι ως τάξη που απειλεί την αστική τάξη πραγμάτων. Πράγματι, ο συλλογικός εργάτης είναι εκείνο το εξαιρετικό εμπόρευμα που διαθέτει την ιδιότητα να αντιτίθεται στο σύνολο των κοινωνικών συνθηκών, με πρώτες τις κοινωνικές συνθήκες της εργασίας του.

Συνεπώς επιδεικνύει τα όσα ήδη βρίσκονται ενσωματωμένα στη φύση του, δηλαδή εκείνη την άμεση πολιτική υποκειμενικότητα, εκείνη την ξεδιάντροπη απουσία ουδετερότητας που είναι ο ταξικός ανταγωνισμός. Ευθύς εξαρχής το προλεταριάτο δεν είναι παρά ένα άμεσο *πολιτικό συμφέρον* που στοχεύει στην κατάργηση κάθε όψης της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων. Όσον αφορά την εσωτερική του ανάπτυξη, το προλεταριάτο δεν χρειάζεται «θεσμούς» για να ζωντανέψουν αυτό που είναι, γιατί είναι ήδη ζωντανό, είναι η *ζωτική δύναμη* αυτής της άμεσης καταστροφής. Το προλεταριάτο δεν χρειάζεται θεσμούς, παρόλ' αυτά χρειάζεται οργάνωση. Γιατί; Για να καταστήσει τις πολιτικές εκφάνσεις του ανταγωνισμού αντικειμενικές απέναντι στο κεφάλαιο. Για να αρθρώσει αυτές τις εκφάνσεις εντός της εκάστοτε πραγματικότητας της ταξικής σχέσης. Για να τις διαπλάσει τέλος, με τους πιο βραχυπρόθεσμους όρους, σε πλούσια και επιθετική δύναμη, μέσω του όπλου της τακτικής. Όλα αυτά, πράγματα απαραίτητα για την κατάληψη της εξουσίας, είναι επίσης απαραίτητα *πρωτού* προκύψει η ανάγκη για κατάληψη της εξουσίας. Ο Μαρξ ανακάλυψε την ύπαρξη της εργατικής τάξης πολύ πριν υπάρξουν οι μορφές της πολιτικής της έκφρασης. Συνεπώς, για τον Μαρξ, *υπάρχει τάξη ακόμη κι αν δεν υπάρχει κόμμα*. Το λενινιστικό κόμμα από την άλλη, και μόνο με το γεγονός της σύστασής του, εξέπεμψε την πραγματική εντύπωση πως μια συγκεκριμένη διαδικασία εργατικής επανάστασης είχε μπει σε κίνηση. Για τον Λένιν, μόλις η τάξη συσταθεί ως κόμμα, μετατρέπεται σε *έμπρακτη επανάσταση*. Ιδού λοιπόν δύο θέσεις τόσο συμπληρωματικές όσο και οι μορφές του Μαρξ και του Λένιν. Τι είναι άλλωστε αυτοί οι δύο, αν όχι θαυμαστοί προάγγελοι του μέλλοντος της τάξης δι' εαυτήν;

Ακόμη όμως και αν δεχτούμε πως η τάξη δεν ταυτίζεται με το κόμμα και πάλι θα πρέπει να αναγνωρίσουμε πως δεν μπορούμε να μιλάμε για τάξη παρά μόνο στο πολιτικό επίπεδο. Ενώ είναι αλήθεια πως η ταξική πάλη υπάρχει ακόμη και δίχως το κόμμα, πρέπει να σημειώσουμε πως κάθε ταξικός αγώνας είναι πολιτικός αγώνας. Αν η τάξη μέσω του κόμματος θέτει σε εφαρμογή αυτό που είναι, αν το κάνει αυτό διαβρώνοντας *στην πράξη* όλα αυτά που πρέπει να καταστρέψει *στη θεωρία*, αν το κάνει με άλματα από το στρατηγικό στο τακτικό επίπεδο και αν μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί να *αρπάξει* την εξουσία από τα χέρια των κατόχων της για να την οργανώσει στα δικά της χέρια με νέες μορφές... αν όλα αυτά ισχύουν, θα πρέπει να καταλήξουμε πως η σχέση Τάξης – Κόμματος – Επανάστασης είναι πολύ στενότερη, πολύ πιο στενά εξαρτημένη, πολύ πιο ιστορικά συγκεκριμένη απ' όσο υποστηρίζεται σήμερα, ακόμη και από μαρξιστές. Η έννοια της επανάστασης είναι αδιαχώριστη από την ταξική σχέση. Αλλά η ταξική σχέση τίθεται για πρώτη φορά από την εργατική τάξη. Συνεπώς, η έννοια της επανάστασης και η πραγματικότητα

της εργατικής τάξης *είναι ένα και το αυτό*. Όπως δεν μπορούν να υπάρξουν τάξεις προτού οι εργάτες υπάρξουν σαν τάξη, έτσι δεν μπορεί να υπάρξει και επανάσταση προτού η καταστροφική θέληση, που η εργατική τάξη κουβαλάει από την ίδια τη φύση της, αποκτήσει συμπαγή μορφή. Η αντίληψη της εργατικής τάξης δεν ενδιαφέρεται να ορίσει τις εξεγέρσεις και τους ξεσηκωμούς του παρελθόντος σαν «επαναστάσεις». Ούτε βέβαια προτίθεται να αφουγκραστεί κάποια «ιστορικά προηγούμενα», τα οποία υποτίθεται πως προδιαγράφουν και προκαθορίζουν τις εργατικές κινήσεις του παρόντος – πάντοτε αντιδραστικές, πάντοτε συντηρητικές, τέτοιες τάσεις δρουν για να περιορίσουν το κίνημα του παρόντος, για να το περιφράξουν εντός των περιορισμένων οριζώντων εκείνων που σήμερα ελέγχουν την πορεία της ιστορίας, συνεπώς εκείνων που ελέγχουν την ανάπτυξη της κοινωνίας. Τίποτε πιο ξένο για την εργατική αντίληψη από την οπορτουνιστική αίρεση της ιστορικής συνέχειας· τίποτε πιο αποθητικό από την έννοια της «παράδοσης». Μία συνέχεια αναγνωρίζουν οι εργάτες – τη συνέχεια των δικών τους, άμεσων πολιτικών εμπειριών και μία παράδοση – την παράδοση των αγώνων τους.

Ποιος ο λόγος λοιπόν να αναγνωρίσουμε πως η μπουρζουαζία στάθηκε ποτέ της ικανή να οργανώσει μια επανάσταση; Ποιος ο λόγος να αποδεχθούμε παθητικά την εγγενώς αντιφατική έννοια της «αστικής επανάστασης» σαν να 'ταν δεδομένη; Υπήρξε ποτέ σ' αλήθεια μια τάξη αστών; Γιατί, αν ακολουθώντας τα λάθη του ιστορικού υλισμού, επιλέξουμε να συγχέουμε την «μπουρζουαζία» με τη χρονικά ύστερη τάξη των καπιταλιστών, θα πρέπει και να εξηγήσουμε τη λειτουργία της οργανικής σχέσης μεταξύ τάξης και επανάστασης. Θα πρέπει δηλαδή να έρθουμε σε αντίθεση με την ιστορική εμπειρία που, χιλιόμετρα μακριά από κάποια λεγόμενη «αστική τάξη» και την επανάστασή της, επιμένει πως η λεγόμενη «αστική επανάσταση» έθεσε τα θεμέλια από τα οποία αναδύθηκε η τάξη των καπιταλιστών μετά από μια μακρά περίοδο αγώνα.⁷

Είναι σε αυτό το σημείο που προβάλλει η αναγκαιότητα μιας συνεκτικής ιστορικής έρευνας που θα ανατρέψει τέτοιες λανθασμένες ερμηνείες. Πάει πολύς καιρός που η μαρξιστική «παράδοση» καταπνίγει τη συζήτηση, που την εγκλείει σε σχήματα που έχουν αποδειχθεί τόσο θεω-

7. Σε ολόκληρη την παράγραφο χρησιμοποιείται ο όρος «bourgeoisie». Τον μεταφράσαμε ως «αστική τάξη» γιατί η γαλλική λέξη «Bourgeois» χρησιμοποιούταν πριν τη γαλλική επανάσταση για να δηλώσει την τάξη των πλούσιων πολιτών. Προέρχεται από τη λέξη «burgeois» που σήμαινε τον κάτοικο της πόλης και από εκεί είναι που προέρχεται η χρήση του όρου «αστική τάξη» για την τάξη των καπιταλιστών και η σύγχυση της παραγράφου. Προφανώς ο Tronti θέλει να διαφωνήσει με την άποψη που θέλει την τάξη των καπιταλιστών να προϋπάρχει της επανάστασης. (Σ.τ.Μ.)

ρητικά εσφαλμένα όσο και πολιτικά επικίνδυνα. Πιστεύουμε πως αυτή η ανατροπή είναι σήμερα εφικτή, ακόμη και στο απλό επίπεδο της βασικής ιστορικής έρευνας. Πιστεύουμε πως έφτασε η ώρα να ανασυστήσουμε εκείνα τα γεγονότα, τις στιγμές και τις μεταβάσεις που η εσωτερική πραγματικότητα του καπιταλισμού αποκαλύπτει –και μπορεί να αποκαλύψει– μόνο στην εργατική αντίληψη των πραγμάτων. Έφτασε η ώρα να θέσουμε σε κίνηση την εργατική ιστορία της καπιταλιστικής κοινωνίας, εκείνη την ιστορία που θα προμηθεύσει το κίνημα της πρακτικής ανατροπής με πλούσια, με τρομερά, με αποφασιστικά θεωρητικά όπλα. Από τώρα και στο εξής η θεωρητική αναδόμηση και η πρακτική καταστροφή δεν έχουν άλλη επιλογή – πρέπει να βαδίσουν μαζί, να τρέξουν μαζί, σαν τα δυο πόδια του ενός και μοναδικού σώματος που είναι η εργατική τάξη.

Οι προλεταριακές επαναστάσεις, λέει ο Μαρξ, «κάνουν αδιάκοπη κριτική στον ίδιο τους τον εαυτό, διακόπτουν κάθε τόσο την ίδια τους την πορεία, ξαναγυρίζουν σ' εκείνο που φαίνεται πως έχουν κατορθώσει για να το ξαναρχίσουν από την αρχή, περιγελάνε με ωμή ακρίβεια τις ανεπάρκειες και τις αδυναμίες των πρώτων τους προσπαθειών, φαίνονται να ξαπλώνουν χάμω τον αντίπαλό τους μόνο και μόνο για να του δώσουν την ευκαιρία ν' αντλήσει καινούριες δυνάμεις από τη γη και να ορθωθεί πάλι πιο γιγάντιος μπροστά τους, οπισθοχωρούν κατά καιρούς μπροστά στην ακαθόριστη απεραντοσύνη των σκοπών τους, ώσπου να δημιουργηθεί μια κατάσταση που κάνει αδύνατο κάθε πισωγύρισμα, ώσπου οι

AUT

Ρώμη. Αγρότες με τα τρακτέρ τους και πεζοί διαδηλωτές με πανό συγκεντρώνονται μπροστά από το Κολοσσαίο. Είναι 7 Απριλίου του 1971 και η διαδήλωση ζητάει αύξηση των κρατικών επιδομάτων. Η πρώτη γενική απεργία της χρονιάς έλαβε χώρα σε εορταστική ατμόσφαιρα με τη συμμετοχή περίπου 11 εκατομμυρίων εργατών.

ίδιες οι περιστάσεις να φωνάξουν: *Ιδού η ρόδος ιδού και το πήδημα!*» [Η 18η Μπρυμαίρ του Λοδοβίκου Βοναπάρτη].

Εμείς λέμε πως δεν είναι αυτή η διαδικασία των προλεταριακών επαναστάσεων. Είναι η διαδικασία της επανάστασης, τελεία και παύλα. Είναι η επανάσταση ως διαδικασία. Μόνο η εργατική τάξη, επειδή είναι αυτή που είναι, επειδή τέτοιο είναι το σημείο από το οποίο είναι αναγκασμένη να δρα, επειδή τέτοιος είναι ο τρόπος με τον οποίο αναγκάζεται να πολεμήσει – μόνο η εργατική τάξη μπορεί να είναι επαναστατική διαδικασία.

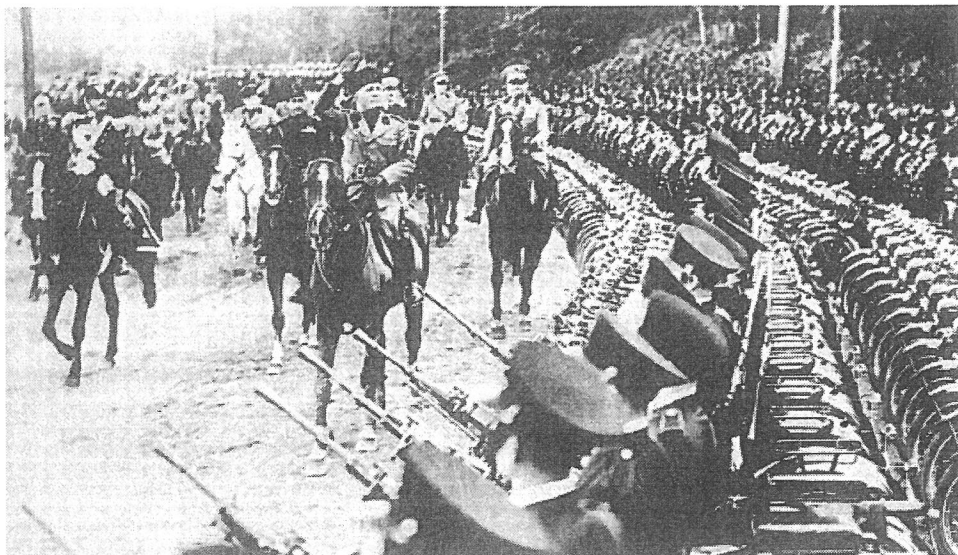
Οι αστικές επαναστάσεις, λέει ο Μαρξ, «βαδίζουν ορμητικά από επιτυχία σε επιτυχία, τα δραματικά τους αποτελέσματα ξεπερνούν το ένα το άλλο, άνθρωποι και πράγματα φαντάζουν στολισμένοι με αστραφτερά διαμάντια, η έκσταση είναι το πνεύμα της ημέρας. Μα οι επαναστάσεις αυτές ζούνε λίγον καιρό, γρήγορα φτάνουν στο αποκορύφωμα κι έπειτα μια μακρόχρονη χορτάτη αποχαύνωση κυριεύει την κοινωνία προτού μάθει να αφομοιώνει νηφάλια τα αποτελέσματα της ορμητικής και θυελλώδους περιόδου της». [Στο ίδιο].

Θα πρέπει ωστόσο να προχωρήσουμε πιο πέρα και να επιμείνουμε πως αυτές δεν είναι επαναστάσεις μα κάτι άλλο, κάτι κάθε φορά διαφορετικό: Πραξικοπήματα· κυβερνητικές κρίσεις· δραματικές αλλαγές των μορφών εξουσίας· η διακυβέρνηση που περνά από μια φράξια μίας κοινωνικής τάξης σε μια άλλη φράξια της ίδιας κοινωνικής τάξης· ξαφνικές αναδομήσεις της κυριαρχίας αυτής της τάξης πάνω στην άλλη. Το κλασικό μοντέλο της αστικής «επανάστασης» –εφεύρεση του ιστορικού υλισμού– αντιλαμβάνεται μια ξαφνική κατάληψη της πολιτικής εξουσίας η οποία επέρχεται σαν η συμπλήρωση μιας μακράς, αργής, σταδιακής κατάληψης της οικονομικής εξουσίας. Έτσι η τάξη, έχοντας ήδη κυριαρχήσει στο σύνολο της κοινωνίας, διεκδικεί την κατάληψη του κράτους.

Αν κάτι τέτοια παιδιάστικα σκαριφήματα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά στη συγγραφή ιστορικών βιβλίων, όλα θα 'ταν μια χαρά. Τι να περιμένει άλλωστε κανείς από ένα «ιστορικό βιβλίο»; Δυστυχώς όμως, στο μαρξιστικό στρατόπεδο τα θεωρητικά σφάλματα πληρώνονται με κατεξοχήν πρακτικούς όρους. Κι αυτός είναι ένας κανόνας τις συνέπειες του οποίου έχουν αναγκαστεί να πληρώσουν οι εργάτες πάμπολλες φορές. Εκεί όπου έγινε προσπάθεια να εφαρμοστεί το μοντέλο της αστικής επανάστασης στην επανάσταση της εργατικής τάξης, εκεί ακριβώς (και καλά θα κάνουμε να το καταλάβουμε), εκεί ακριβώς λοιπόν συνέβη η *στρατηγική κατάρρευση του κινήματος*. Οι εργάτες έπρεπε υποτίθεται να αντιγράψουν το εν λόγω μοντέλο: έπρεπε να αποδείξουν έμπρακτα πως είναι ικανοί (πολύ πιο ικανοί από τους καπιταλιστές) να διαχειριστούν την οικονομία της κοινωνίας και με αυτή τη βάση έπρεπε, υποτίθεται, να διεκδικήσουν τη διεύθυνση του κράτους. Ιδού λοιπόν η εργατική διαχείριση

του κεφαλαίου ως ο βασικός, ως ο «κλασικός» δρόμος προς τον σοσιαλισμό. Από τη σκοπιά του ιστορικού υλισμού, η σοσιαλδημοκρατία είναι το πλέον ορθόδοξο εργατικό κίνημα. Η βασική συνεισφορά του κομμουνιστικού κινήματος ήταν η έμπρακτη συντριβή και ανατροπή των σοσιαλδημοκρατικών εκδοχών της ίδιας της θεωρίας. Κι όμως στις απαρχές η διαχωριστική γραμμή μεταξύ σοσιαλδημοκρατίας και κομμουνιστικού κινήματος ήταν ξεκάθαρη. Κι αν είναι κάποτε να ξαναχτιστεί μια εσωτερική ιστορία της εργατικής τάξης –και μαζί του κεφαλαίου– αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει και τις δύο αυτές οργανωτικές εμπειρίες – αν και όχι κάτω από το ίδιο όνομα, ούτε αποδίδοντάς τους την ίδια σημασία. Πράγματι, υπάρχει σημαντική ποιοτική διαφορά μεταξύ των διαφόρων στιγμών αγώνα της εργατικής τάξης. Στις 9 Αυγούστου του 1842, δέκα χιλιάδες εργάτες περπάτησαν στους δρόμους του Μάντσεστερ. Στην κεφαλή της πορείας βρισκόταν ο χαρτιστής Ρίτσαρντ Πίλινγκ και η πορεία κατευθυνόταν στο χρηματιστήριο του Μάντσεστερ για να διαπραγματευθεί με τους βιομήχανους και να δει την κατάσταση της αγοράς. Πρόκειται για εντελώς διαφορετική περίσταση από εκείνη της 28ης Μαΐου του 1871 στο Παρίσι, όταν ο Γκαλιφέ ξεχώρισε από τους αιχμαλώτους του όσους είχαν γκρίζα μαλλιά και διέταξε την εκτέλεσή τους γιατί, εκτός της συμμετοχής του, στα γεγονότα του Μαρτίου του 1871, είχαν ζήσει και τον Ιούνιο του 1848. Δεν πρέπει να δούμε την πρώτη περίπτωση σαν εργατική επίθεση και τη δεύτερη σαν πράξη καταστολής από τη μεριά των καπιταλιστών· ίσως μάλιστα να πρόκειται για το ακριβώς αντίθετο.

AUT

Σε στάση προσοχής δίπλα στις φρεσκοπλυμένες μοτοσυκλέτες τους, οι αστυνομικοί της Ρώμης επιθεωρούνται από τον Μπενίτο Μουσολίνι. Είναι 18 του Οκτώβρη 1935, η δέκατη επέτειος από την ίδρυση της αστυνομίας της Ρώμης.

Η αλήθεια είναι πως και στις δύο περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με μια ενεργή ερμηνεία της καπιταλιστικής ανάπτυξης από τη μεριά της εργατικής τάξης [articulation]. Στην πρώτη περίπτωση, αυτή η ερμηνεία παρουσιάζεται σαν πρωτοβουλία που αποδεικνύεται θετική για τη λειτουργία του συστήματος, πρωτοβουλία που το μόνο που απομένει είναι να οργανωθεί διαμέσου των θεσμών. Στη δεύτερη περίπτωση, η εργατική ερμηνεία παρουσιάζεται σαν ένα ξεκάθαρο «Όχι», σαν άρνηση διαχείρισης του κοινωνικού μηχανισμού ως έχει με στόχο απλά και μόνο τη βελτίωσή του. Είναι ένα «Όχι» που καταπνίγεται με αγνή βία. Τέτοια είναι η διαφορά περιεχομένου που μπορεί να υπάρχει –ακόμη και εντός της ίδιας δέσμης εργατικών απαιτήσεων– μεταξύ *συνδικαλιστικών αιτημάτων και πολιτικής άρνησης*. Η σοσιαλδημοκρατία, ακόμη και εκείνες τις φορές που έχει κατακτήσει την πολιτική εξουσία, ουδέποτε ξεπέρασε τα περιορισμένα αιτήματα του είδους που αρμόζει σε συνδικάτο που αντιμετωπίζει εργοδότη. Το κομμουνιστικό κίνημα από την άλλη, σε περιορισμένες, μεμονωμένες στιγμές, έχει κατά καιρούς κατορθώσει να φράξει την ειρηνική ανάπτυξη των καπιταλιστικών πρωτοβουλιών με όπλο του το κόμμα-της-μη-συνεργασίας. Αν οι εργάτες είχαν απλά να διαλέξουν ανάμεσα στις δύο εκδοχές σαν ανάμεσα σε δυο κομμάτια της ιστορίας, τα πράγματα θα ήταν απλούστατα. Αλλά δεν είναι αυτό το πρόβλημα. Το πρόβλημα είναι το τίμημα που πρέπει να πληρώσουμε στο επίπεδο της θεωρίας, αν αποφασίσουμε να θεωρήσουμε δικούς μας τους αγώνες του κομμουνιστικού κινήματος. Αυτό το πρόβλημα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί δίχως να λάβουμε υπόψη τα βραχυπρόθεσμα πολιτικά αποτελέσματα που θα προκύψουν από αυτήν την υιοθέτηση. Και είναι εδώ που πρέπει να προφυλαχθούμε ενάντια στην υποκειμενική αυταπάτη που θέλει τη στρατηγική ανατροπή που προτείνουμε εδώ να ταυτίζεται, κατά πρώτον με τη γέννηση της επιστήμης της εργατικής τάξης και κατά δεύτερον με την πρώτη πραγματικά εφικτή οργάνωση του ταξικού κινήματος. Αντιθέτως, θα πρέπει να καλλιεργήσουμε και να ανακτήσουμε έναν ειδικό τύπο εσωτερικής ανάπτυξης της εργατικής τάξης, μια πολιτική ανάπτυξη των αγώνων της, και έπειτα να τα χρησιμοποιήσουμε ως μοχλό για ένα άλμα προς τα εμπρός – δίχως αντικειμενισμό, δίχως νοσταλγία των περασμένων, αλλά και δίχως να ξεκινάμε εκ του μηδενός. Για άλλη μια φορά η ακατέργαστη προλεταριακή προέλευση του σύγχρονου εργάτη πρέπει να γίνει αντιληπτή και να λειτουργήσει μέσα στις τωρινές ανάγκες της οργάνωσης και του αγώνα. Πρέπει να επιτεθούμε λυσσασμένα στην εικόνα της «νέας εργατικής τάξης» που με κάποιον τρόπο υποτίθεται πως ξαναγεννιέται και ανανεώνεται διαρκώς από τις διάφορες τεχνολογικές καινοτομίες του κεφαλαίου, λες και παράγεται σε επιστημονικό εργαστήριο. Ταυτόχρονα βέβαια δεν θα αποκηρύξουμε το

εξεγερτικό παρελθόν της εργατικής τάξης – τη βία, τους ξεσηκωμούς, αυτή την αέναη κούρσα «απεγνωσμένης αφροσύνης». Δεν θα πρέπει να πέσουμε στα λάθη των ψυχρόαιμων ιστορικών που ουρλιάζουν «λαϊκή εξέγερση» όποτε οι μάζες στήνουν τα οδοφράγματα, για να ανακαλύψουν έπειτα τους «αληθινούς» αγώνες της εργατικής τάξης μόνο στις σύγχρονες μορφές διαπραγμάτευσης με τον συλλογικό καπιταλιστή. Το 1841, το 1871, το 1917, ήταν εργατικοί αγώνες; Εμπειρικά, ιστορικά, λαμβάνοντας υπόψη τα διακυβεύματα και τους στόχους που τέθηκαν, θα μπορούσαμε να αποδείξουμε πως όχι. Προσπαθήστε όμως να σκεφτείτε την έννοια και την πολιτική πραγματικότητα της εργατικής τάξης δίχως τους εξεγερμένους του Ιούνη, δίχως τους Κομμουνάριους και δίχως τους Μπολσεβίκους· δεν θα απομείνει παρά ένα άψυχο μοντέλο, μια μορφή δίχως περιεχόμενο.

Φυσικά, η εργατική τάξη δεν είναι ο λαός. Αλλά η εργατική τάξη προέρχεται από τον λαό. Αυτός είναι ο βασικός λόγος που οποιοσδήποτε –όπως εμείς– υιοθετεί την αντίληψη της εργατικής τάξης, δεν χρειάζεται πια «να βαδίζει προς το λαό». Γιατί η αλήθεια είναι πως προερχόμαστε από τον λαό. Και ακριβώς όπως η εργατική τάξη απελευθερώνεται πολιτικά από τον λαό τη στιγμή ακριβώς που παύει να θεωρείται κατώτερη τάξη, έτσι ακριβώς και η επιστήμη της εργατικής τάξης αποκόπτεται από την κληρονομιά του αστικού πολιτισμού τη στιγμή που παύει να υιοθετεί την αντίληψη του συνόλου της κοινωνίας και ξεκινά να υιοθετεί την αντίληψη του τμήματος της κοινωνίας που θέλει να ανατρέψει την κοινωνία. Στην πραγματικότητα ο πολιτισμός, όπως και η έννοια του δικαίου για την οποία μιλάει ο Μαρξ, είναι πάντοτε αστική έννοια. Με άλλα λόγια είναι μια σχέση μεταξύ διανοούμενων και κοινωνίας, μεταξύ διανοούμενων και λαού, μεταξύ διανοούμενων και τάξης· κατ' αυτόν τον τρόπο είναι πάντοτε μια μεσολάβηση συγκρούσεων – η επίλυσή τους είναι θέμα εντελώς διαφορετικό. Αν, όπως ακούμε, ο πολιτισμός είναι η ανακατασκευή του ανθρώπου ως όλον, αν είναι η αναζήτηση της ανθρωπιάς, αν είναι το λειτουργήμα που έχει αποστολή να κρατήσει ενωμένο εκείνο που είναι αμετάκλητα διαιρεμένο, τότε πρόκειται για κάτι που είναι εκ φύσεως αντιδραστικό και σαν τέτοιο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί. Η έννοια του πολιτισμού της εργατικής τάξης ως επαναστατικού πολιτισμού είναι τόσο αντιφατική όσο και η έννοια της αστικής επανάστασης. Επιπλέον, ως ιδέα, επαναφέρει τη γνωστή άθλια αντεπαναστατική θέση σύμφωνα με την οποία η εργατική τάξη υποτίθεται πως πρέπει να ξαναζήσει ολόκληρη την εμπειρία της ιστορίας της μπουρζουαζίας. Ο μύθος σύμφωνα με τον οποίο η μπουρζουαζία μια φορά κι έναν καιρό διέθετε έναν «προοδευτικό» πολιτισμό δεν πάει μόνος του. Συνεχίζει λέγοντας πως πρέπει το προλεταριάτο να μαζέψει αυτόν τον πολιτισμό από τις λάσπες που τον

πέταξε το κεφάλαιο (μαζί με όλα τα παλιά του λάβαρα) και να τον αντιγράψει. Κι έτσι η μαρξιστική θεωρητική έρευνα ξεκινά το ταξίδι της στη χώρα της φαντασίας. Ταυτόχρονα αποκτάμε κι εμείς ένα καθημερινό καθήκον – να προφυλάξουμε και να αναπτύξουμε ετούτη την κληρονομιά· είναι η κληρονομιά ολόκληρης της ανθρωπότητας που βαδίζει τον μακρύ δρόμο της προόδου. Η κατάσταση εδώ είναι τόσο άθλια που –όπως συμβαίνει και σε άλλες περιπτώσεις– θα χρειαστούν βίαια, καταστροφικά χτυπήματα για να επιλυθεί. Εδώ είναι που η κριτική της ιδεολογίας θα πρέπει να ενταχθεί συνειδητά στην εργατίστικη αντίληψη σαν μια κριτική του πολιτισμού. Θα πρέπει να εργαστεί για τη διάλυση όλων όσων υπάρχουν, θα πρέπει να αρνηθεί να συνεχίσει να χτίζει πάνω σε παλιά θεμέλια. Ο Άνθρωπος, η Λογική, η Ιστορία, όλες αυτές οι τερατώδεις θεότητες θα πρέπει να καταστραφούν σαν νά 'ταν η ίδια η εξουσία των αφεντάδων. Δεν είναι αλήθεια πως το κεφάλαιο εγκατέλειψε ετούτους τους αρχαίους θεούς. Απλά τους μετέτρεψε σε θρησκεία του επίσημου εργατικού κινήματος κι έτσι είναι που συνεχίζουν να κυβερνούν τον κόσμο των ανθρώπων. Ταυτόχρονα, η άρνηση αυτών των θεών (που για το κεφάλαιο θα αποτελούσε θανάσιμο κίνδυνο) έχει περάσει στη δικαιοδοσία του κεφαλαίου. Ο αντι-ανθρωπισμός, ο ιρασιοναλισμός, ο αντι-ιστορικισμός, αντί να γίνουν πρακτικά όπλα στα χέρια του αγώνα της εργατικής τάξης, γίνονται πολιτισμικά προϊόντα στα χέρια των καπιταλιστικών ιδεολογιών. Είναι με αυτόν τον τρόπο που ο πολιτισμός, όχι εξαιτίας των περιεχομένων του σε κάποια συγκεκριμένη περίοδο, αλλά εξαιτίας της μορφής του ως κουλτούρας, μετατρέπεται σε μεσολάβηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, σε λειτουργία συντήρησης αυτών των σχέσεων. Ούτε και ο πολιτισμός της «αντίστασης» ξεφεύγει από αυτή τη μοίρα· δεν κάνει άλλο απ' το να παρουσιάζει το σώμα των ιδεολογιών του εργατικού κινήματος ντυμένο με τα κοινά ρούχα του αστικού πολιτισμού.

Δεν μας απασχολεί το κατά πόσο, σε παλιότερες ιστορικές περιόδους, ήταν δυνατόν να υπάρξει η ιστορική φιγούρα του διανοούμενου-στοπλευρό-της-εργατικής-τάξης. Γιατί αυτό που είναι αποδεδειγμένα αδύνατον, είναι να υπάρξει αυτή η φιγούρα σήμερα. Στην πραγματικότητα, οι οργανικοί διανοούμενοι της εργατικής τάξης έχουν μετατραπεί στο μοναδικό πράγμα που θα μπορούσαν να είναι: οργανικοί διανοούμενοι του εργατικού κινήματος. Είναι το κομμουνιστικό κόμμα, η παλιά μορφή οργάνωσης έξω από την εργατική τάξη, που τους χρειάζεται. Για δεκαετίες επιβεβαίωναν τη σχέση μεταξύ κόμματος και κοινωνίας δίχως να νοιάζονται να περάσουν από το μέσο του εργοστασίου. Και τώρα που το εργοστάσιο επιβάλλει τον εαυτό του, τώρα που το κεφάλαιο τους καλεί ξανά πίσω στον κόσμο της παραγωγής, αυτοί καταφθάνουν ως οι αντικειμενικοί μεσολαβητές μεταξύ επιστήμης και βιομηχανίας. Αυτή είναι η νέα

μορφή που παίρνει η παραδοσιακή σχέση διανοούμενων και κόμματος. Σήμερα, ο πλέον «οργανικός» διανοούμενος είναι εκείνος που μελετά την εργατική τάξη – εκείνος που ασκεί έμπρακτα την πιο διαβολική αστική επιστήμη που υπήρξε ποτέ, τη βιομηχανική κοινωνιολογία, τη μελέτη των κινήσεων των εργατών για λογαριασμό του καπιταλιστή. Για άλλη μία φορά το πρόβλημα πρέπει να απορριφθεί εξ ολοκλήρου. Δεν μιλάμε για κάποιον πολιτισμό που «τάσσεται στο πλευρό της εργατικής τάξης», ούτε για διανοούμενους από την άποψη της εργατικής τάξης – μιλάμε για την κατάργηση του πολιτισμού και των διανοούμενων (εκτός βέβαια εκείνων που υπηρετούν το κεφάλαιο). Πρόκειται για το αντίστοιχο της προηγούμενης λύσης μας: καμία εργατική επανάληψη της αστικής επανάστασης, καμία εργατική τάξη που ακολουθεί τα χνάρια της αστικής επανάστασης – καμία επανάσταση γενικώς, έξω από την εργατική τάξη, έξω από αυτό που η τάξη είναι, έξω από αυτό που η τάξη αναγκάζεται να κάνει. Κριτική του πολιτισμού σημαίνει να πάψουμε να είμαστε διανοούμενοι. Επαναστατική θεωρία σημαίνει άμεση ταξική πάλη επί τω έργω. Πρόκειται για την ίδια σχέση με εκείνη μεταξύ ιδεολογίας και επιστήμης της εργατικής τάξης· και για την ίδια σχέση που βρίσκουμε μεταξύ του συνδυασμού αυτών των δύο και της στιγμής της έμπρακτης ανατροπής.

Είπαμε προηγουμένως πως η αντίληψη της εργατικής τάξης δεν μπορεί να διαχωριστεί από την καπιταλιστική κοινωνία. Πρέπει να προσθέσουμε πως δεν μπορεί να διαχωριστεί από τις πρακτικές αναγκαιότητες του ταξικού αγώνα στο εσωτερικό της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Ποιες είναι λοιπόν αυτές οι αναγκαιότητες; Και πάνω απ' όλα, είναι αναγκαία σήμερα μια νέα στρατηγική; Εάν είναι αναγκαία, τότε ένα από τα πλέον επείγοντα σημερινά καθήκοντα είναι η ανακάλυψή της, η σύνθεσή της, η εκλέπτυνσή της. Στο επίπεδο της επιστήμης δεν υπάρχει άλλο καθήκον πέρα από αυτό. Νέες θαυμαστές δυνάμεις της διάνοιας πρέπει να οργανωθούν γύρω από τούτο το έργο. Δυνατά μυαλά πρέπει να ξεκινήσουν να λειτουργούν συλλογικά μέσα σε αυτή τη μοναδική προοπτική. Μία νέα μορφή ανταγωνισμού πρέπει να ενσταλαχθεί στην επιστήμη της εργατικής τάξης, να τη στρέψει προς νέους στόχους κι έπειτα να την υπερβεί μετατρεπόμενη σε πράξη, καθολικά πολιτική πράξη. Η μορφή στην οποία αναφερόμαστε είναι η μορφή του αγώνα της άρνησης, η μορφή «Όχι» της οργάνωσης της εργατικής τάξης: η άρνηση ενεργούς συνεργασίας στην καπιταλιστική ανάπτυξη, η άρνηση διαμόρφωσης ενός προγράμματος θετικών αιτημάτων. Αν κοιτάξουμε την εργατική ιστορία του κεφαλαίου, εύκολα θα βρούμε το μικρόβιο αυτών των μορφών αγώνα και οργάνωσης να εργάζεται ήδη από τις απαρχές, ήδη από τη στιγμή που οι πρώτοι προλετάριοι συστάθηκαν ως τάξη. Αλλά η πλήρης τους

ανάπτυξη, η αληθινή τους σημασία έρχεται πολύ αργότερα και ακόμη υπάρχει σαν στρατηγική για το μέλλον. Η δυνατότητα υλικής λειτουργίας τους αυξάνει όσο η εργατική τάξη αυξάνει ποσοτικά, όσο συγκεντρώνεται και ενοποιείται, όσο αναπτύσσεται ποιοτικά και ομογενοποιείται εσωτερικά, όσο επιτυγχάνει να οργανώσει τον εαυτό της γύρω από τις κινήσεις της συνολικής της ισχύος.

Συνεπώς αυτές οι μορφές προϋποθέτουν μια διαδικασία συσσώρευσης εργατικής δύναμης, η οποία –αντίθετα από την συσσώρευση του κεφαλαίου– διαθέτει άμεσα πολιτικό νόημα. Υπονοεί τη συγκέντρωση και την ανάπτυξη, όχι μίας οικονομικής κατηγορίας, αλλά της υποκειμένης ταξικής σχέσης· συνεπώς μια συσσώρευση πολιτικής ισχύος η οποία είναι άμεσα διαφορετική, ακόμη και προτού οργανωθεί ως τέτοια με τα «τεράστια συλλογικά μέσα» που έχει στη διάθεσή της. Η άρνηση είναι λοιπόν μία μορφή αγώνα που αναπτύσσεται ταυτόχρονα με την εργατική τάξη – την εργατική τάξη που είναι την ίδια στιγμή πολιτική άρνηση του κεφαλαίου και παραγωγή του κεφαλαίου ως οικονομικής εξουσίας. Αυτός είναι και ο λόγος που ο πολιτικός αγώνας των εργατών και το πεδίο της καπιταλιστικής παραγωγής πάντοτε συνιστούν ένα όλον. Τα πρώτα αιτήματα που τίθενται από τους ίδιους τους προλετάρους, η στιγμή που αυτά τα αιτήματα δεν μπορούν να αφομοιωθούν από τον καπιταλιστή, λειτουργούν αντικειμενικά σαν μορφές άρνησης που εκθέτουν ολόκληρο το σύστημα σε κίνδυνο. Οποτεδήποτε τα εργατικά αιτήματα ξεπερνούν τα όρια των όσων οι καπιταλιστές μπορούν να παραχωρήσουν, η ίδια λειτουργία επαναλαμβάνεται – αυτή η αντικειμενική, αρνητική λειτουργία ξεκάθαρα όσο και απλού μπλοκαρίσματος του μηχανισμού των οικονομικών νόμων. Κάθε συγκυριακή μεταβολή, κάθε εξέλιξη των δομών θα πρέπει λοιπόν να ειπωθεί με τους όρους των ειδικών στιγμών της: μόνο όμως προκειμένου να φτάσουμε στο σημείο όπου οι εργάτες μπορούν να απαιτήσουν εκείνο το οποίο το κεφάλαιο, τη συγκεκριμένη στιγμή, αδυνατεί να παραχωρήσει. Σε τέτοιες περιστάσεις, το αίτημα ως άρνηση πυροδοτεί μια αλυσίδα κρίσεων της καπιταλιστικής παραγωγής, κάθε μια από τις οποίες απαιτεί την τακτική ικανότητα για άλματα προς τα εμπρός στο επίπεδο της οργάνωσης της εργατικής τάξης.

Καθώς οι εργάτες και το κεφάλαιο αναπτύσσονται παράλληλα, εμφανίζεται μία σταδιακή διαδικασία απλούστευσης της ταξικής πάλης. Πρέπει να αντιληφθούμε τη θεμελιώδη στρατηγική σημασία αυτού του γεγονότος. Δεν είναι λοιπόν αλήθεια ότι η «πρωτόλεια» φύση των πρώτων συγκρούσεων μεταξύ προλετάρων και μεμονωμένων καπιταλιστών έδωσε αργότερα τη θέση της σε τεράστιες περιπλοκές καθώς οι εργάτες βρέθηκαν αντιμέτωποι με τις σύγχρονες πρωτοβουλίες του μεγάλου κεφαλαίου. Εκείνο που ισχύει είναι το ακριβώς αντίθετο. Αρχικά, το περιεχόμενο της

ταξικής πάλης έχει δύο πρόσωπα –εκείνο της εργατικής τάξης και εκείνο των καπιταλιστών– τα οποία δεν έχουν ακόμη διαχωριστεί με ριζική τομή. Οι αγώνες για τη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας είναι ενδεικτικοί επ’ αυτού. Επιπλέον, τα αιτήματα που επί δεκαετίες οι εργάτες απευθύνουν στους καπιταλιστές είχαν –και θα μπορούσαν να έχουν– μοναχά ένα αποτέλεσμα: τη βελτίωση της εκμετάλλευσης. Η επίτευξη καλύτερων συνθηκών ζωής για τους εργάτες ήταν αδιαχώριστη από την οικονομική ανάπτυξη του καπιταλισμού. Ειδικά για το επίσημο εργατικό κίνημα, είτε μιλάμε για τη συνδικαλιστική μεριά είτε αργότερα για τη ρεφορμιστική μεριά του, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως, καθώς προσπαθούσαν να οργανώσουν οικονομικά τους εργάτες, και οι δύο παρέμειναν απολύτως εντός της σπείρας που περιγράφουμε. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν που η έκθεσή μας επιδεικνύει σαφή προτίμηση σε εκείνες τις στιγμές αγώνα της εργατικής τάξης που έχουν κατά καιρούς αποτελέσει ξεκάθαρη πρόκληση για την πολιτική εξουσία του κεφαλαίου, ακόμη κι αν έλαβαν χώρα σε σαφώς μικρότερο επίπεδο κοινωνικής ανάπτυξης. Παραμένει γεγονός πως αυτό το πεδίο ταξικού αγώνα, το οποίο μάλιστα κατά καμία έννοια δεν έχει εξαφανιστεί από τον σημερινό κόσμο, μπορεί να αναχθεί στην απλούστατη άμεση σύγκρουση μεταξύ ανταγωνιστικών δυνάμεων, μοναχά με την ανάλυση των κορυφαίων στιγμών των διαδοχικών εξελίξεων και με κριτική των αποτελεσμάτων τους. Βρίσκουμε πως πρόκειται για ένα πεδίο στο οποίο η ταξική πάλη υπήρξε πάντοτε περίπλοκη και μάλιστα οι εξωτερικές της σχέσεις μεσολαβήθηκαν από καταστάσεις, ακόμη και πολιτικές καταστάσεις, οι οποίες δεν ήταν ταξική πάλη οι ίδιες. Καθώς όμως τα πράγματα εξελίσσονται, αυτές οι καταστάσεις γίνονται όλο και λιγότερο σημαντικές (σα να λέμε τα απομεινάρια του προκαπιταλιστικού παρελθόντος εξαλείφονται), όλες οι μελλοντικές ουτοπίες που χτίστηκαν στην πλάτη της εργατικής τάξης καταρρέουν, και αυτό είναι εντέλει που προσφέρει την υποκειμενική δυνατότητα να συμπεριληφθεί η ταξική πάλη στην αλυσίδα γεγονότων του παρόντος με αποκλειστικό σκοπό τη συντριβή της. Μιλώντας από τη σκοπιά της εργατικής τάξης, πρέπει να αντιληφθούμε εδώ όχι μόνο την ποσοστική ανάπτυξη και τη μαζικοποίηση του ανταγωνισμού, όχι μόνο την εσωτερική του ομογενοποίηση, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους μέσω αυτών των διαδικασιών ο ανταγωνισμός ανακτά την πρωτόγονη, την άμεση, τη στοιχειακή του φύση σαν αντί-θέση μεταξύ δύο τάξεων καθεμία από τις οποίες δίνει ζωή στην άλλη, αλλά μόνο η μια από αυτές κρατά στα χέρια της τον θάνατο της άλλης. Αφήνοντας στην άκρη τις παλιότερες ιστορικές περιόδους και φτάνοντας στο υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης, βρίσκουμε την απλούστερη επαναστατική αλήθεια να προβάλλει αυταπόδεικτη: Το κεφάλαιο δεν μπορεί να καταστρέψει την εργατική τάξη· η εργατική τά-

ξη μπορεί να καταστρέψει το κεφάλαιο. Κι ο μάγειρας που, σύμφωνα με τον Λένιν, θα πρέπει να είναι ικανός να κυβερνήσει το κράτος των εργατών, θα πρέπει από τώρα και στο εξής να μπορεί να λειτουργήσει σαν θεωρητικός της επιστήμης της εργατικής τάξης.

Έτσι είναι λοιπόν που το πλήθος των εργατικών αιτημάτων απλοποιείται και ενοποιείται σε ένα και μοναδικό. Και πρέπει να έρθει η στιγμή που όλα τους θα εξαφανιστούν για να απομείνει ένα – το αίτημα της εξουσίας, όλης της εξουσίας στους εργάτες. Αυτό το αίτημα είναι η ανώτατη μορφή άρνησης. Και ήδη προϋποθέτει μια *de facto* αντιστροφή της ισορροπίας της κυριαρχίας μεταξύ των δύο τάξεων. Με άλλα λόγια προϋποθέτει πως θα υπάρξει κάποια στιγμή έπειτα από την οποία θα είναι η τάξη των καπιταλιστών που θα υποβάλλει θετικά αιτήματα, που θα ζητάει ξανά και ξανά, που θα συντάσσει και θα παρουσιάζει τη Χάρτα των Δικαιωμάτων της (πάντοτε βέβαια στο όνομα του γενικού κοινωνικού συμφέροντος). Και θα είναι οι εργάτες εκείνοι που θα απορρίπτουν κάθε έκκληση και κάθε ικεσία. Θα είναι εκείνο το σημείο όπου όλα τα αιτήματα θα προέρχονται από τους καπιταλιστές και μόνο το «Όχι» θα ανήκει στην εργατική τάξη. Δεν μιλάμε για ιστορίες από το μακρινό μέλλον. Οι τάσεις έχουν ήδη πάρει το δρόμο τους, πρέπει να τις αντιληφθούμε από την αρχή, πρέπει να τις αδράξουμε από τώρα για να μπορέσουμε να τις ελέγξουμε.

Όταν το κεφάλαιο κατακτά ένα υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, δεν περιορίζεται πια στην εγγυημένη συνεργασία των εργατών –δηλαδή στην ενεργή εξαγωγή ζωντανής εργασίας εντός του νεκρού μηχανισμού σταθεροποίησής της– παρόλο βέβαια που δεν σταματά να χρειάζεται απεγνωσμένα αυτή τη συνεργασία. Υπάρχουν όμως πλέον ορισμένες στιγμές κατά τις οποίες το κεφάλαιο πραγματοποιεί μια μετάβαση, εκφράζει τις αντικειμενικές του ανάγκες μέσω των υποκειμενικών αιτημάτων των εργατών. Είναι αλήθεια –και το έχουμε ήδη δει– πως πρόκειται για κάτι που ιστορικά έχει ήδη συμβεί. Το φάντασμα των καπιταλιστικών αναγκαιοτήτων της παραγωγής που επιβάλλονται με τη μορφή εργατικών αιτημάτων κατά τη διάρκεια του αγώνα, είναι ένα θέμα που επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά στην ιστορία του κεφαλαίου και δεν μπορεί να εξηγηθεί παρά μόνο με την ύπαρξη μίας μόνιμης συνάρθρωσης [*articulation*] μεταξύ καπιταλιστικής κοινωνίας και εργατικής τάξης. Ενώ όμως στο παρελθόν η συγκεκριμένη διαδικασία παρουσιάστηκε σαν αντικειμενικό χαρακτηριστικό της λειτουργίας του συστήματος (το οποίο συνεπώς μπορεί να χαρακτηριστεί αυτορρυθμιζόμενο), σήμερα λαμβάνει χώρα με συνειδητή πρωτοβουλία της τάξης των καπιταλιστών, με χρήση του σύγχρονου εξοπλισμού της εξουσίας της. Ενδιάμεσα υπήρξε εκείνη η αποφασιστική εμπειρία αγώνα της εργατικής τάξης, που δεν περιορίστηκε να αιτάται

την εξουσία αλλά προχώρησε στην κατάκτησή της. Ήταν το 1917 με τη Ρώσικη επανάσταση που η ενεργός ερμηνεία [articulation] του κεφαλαίου από τη μεριά της εργατικής τάξης επιβλήθηκε υποκειμενικά στους καπιταλιστές. Εκείνο που προηγουμένως λειτουργούσε μόνο του, δίχως τον έλεγχο κανενός, σαν τυφλός οικονομικός νόμος, από εκείνη τη στιγμή και μετά έπρεπε να κινείται από τα πάνω, να προωθείται πολιτικά από τους κατέχοντες την εξουσία: ήταν ο μοναδικός τρόπος να ελεγχθεί η αντικειμενική διαδικασία, ο μοναδικός τρόπος να καταπνιγεί η ανατρεπτική απειλή των πιθανών συνεπειών της. Ίδού οι απαρχές του άλματος υποκειμενικής συνείδησης του κεφαλαίου, το οποίο οδήγησε στη σύλληψη και την έμπρακτη εφαρμογή ενός σχεδίου κοινωνικού ελέγχου επί κάθε στιγμής του κύκλου του – τα πάντα πλέον γίνονταν αντιληπτά εντός ενός πλαισίου άμεσης καπιταλιστικής χρήσης των όσων η εργατική τάξη οικειοποιούνταν από την καπιταλιστική ανάπτυξη. Κι έτσι, για άλλη μια φορά, μια εμπειρία αγώνα της εργατικής τάξης υποκινεί ένα καίριο άλμα για την καπιταλιστική αντίληψη των πραγμάτων – ένα άλμα που ουδέποτε αυτή η αντίληψη θα μπορούσε να έχει πραγματοποιήσει από μόνη της. Στο εξής τα αιτήματα της εργατικής τάξης θα αναγνωρίζονται από τους καπιταλιστές σαν αντικειμενικές ανάγκες της παραγωγής του κεφαλαίου και σαν τέτοιες, όχι μόνο υιοθετούνται, αλλά επιδιώκονται ενεργητικά: όχι μόνο δεν απορρίπτονται μετά βδελυγμίας, αλλά γίνονται αντικείμενο συλλογικών διαπραγματεύσεων. Η μεσολάβηση του κινήματος της εργατικής τάξης στο θεσμικό επίπεδο και ειδικότερα στο επίπεδο των συνδικάτων αποκτά αποφασιστική σημασία. Ήδη με τη διατύπωσή τους, τα αιτήματα του συνδικάτου βρίσκονται υπό τον έλεγχο εκείνων στους οποίους υποτίθεται πως πρέπει να επιβληθούν: υπό τον έλεγχο των αφεντικών, που κατά τα άλλα υποτίθεται πως αντιμετωπίζουν την εργατική αδιαλλαξία. Εντός του πλαισίου του συνδικαλιστικού αγώνα, τα εργατικά αιτήματα δεν είναι παρά αντανάκλαση των αναγκών του κεφαλαίου. Κι όμως το κεφάλαιο δεν μπορεί να εκφράσει αυτές τις ανάγκες άμεσα και από μόνο του – ακόμη και αν το ήθελε, ακόμη και όταν έχει κατακτήσει το υψηλότερο επίπεδο της ταξικής του συνείδησης. Αντιθέτως, είναι σε αυτό το υψηλότερο επίπεδο που φτάνει να αποκτά μια συνείδηση τρόπον τινά αντίστροφη: τη συνείδηση ότι πρέπει να βρει τους τρόπους με τους οποίους οι ανάγκες του θα προωθούνται από τους εχθρούς του, ότι η κίνησή του θα πρέπει να συναρθρωθεί με τις οργανωμένες κινήσεις των εργατών.

Θα μπορούσαμε εδώ να θέσουμε ένα ερώτημα: τι συμβαίνει όταν η μορφή οργάνωσης της εργατικής τάξης αποκτά περιεχόμενο εντελώς εναλλακτικό; Όταν αρνείται να λειτουργήσει σαν ενεργή ερμηνεία [articulation] της καπιταλιστικής κοινωνίας; όταν αρνείται να προωθήσει τις ανάγκες του κεφαλαίου μέσω των αιτημάτων της εργατικής τά-

ξης; Η απάντηση είναι ότι, από εκείνη τη στιγμή και έπειτα, ολόκληρος ο μηχανισμός ανάπτυξης του συστήματος ακινητοποιείται. Αυτή είναι η νέα έννοια της καπιταλιστικής κρίσης που πρέπει να αρχίσουμε να διαδίδουμε: όχι πια η οικονομική κρίση, η καταστροφική κατάρρευση, το *Zusammenbruch*,⁸ οσοδήποτε στιγμιαίο, που προκύπτει από την αδυναμία του συστήματος να συνεχίσει να λειτουργεί. Θα πρέπει να εστιάσουμε στην πολιτική κρίση που επιβάλλεται από τις υποκειμενικές στιγμές των οργανωμένων εργατών, από τη δημιουργία μιας αλυσίδας κρισίμων περιστάσεων που όλες τους αποτελούν μέρος μιας και μόνης στρατηγικής – της άρνησης της εργατικής τάξης να επιλύσει τις αντιφάσεις του καπιταλισμού. Ταυτόχρονα, αποτελούν κομμάτι μιας οργανωτικής τακτικής που ενώ θέλει την οργάνωση να συμβαίνει εντός των δομών της καπιταλιστικής παραγωγής, ταυτόχρονα παραμένει εντελώς εκτός, εντελώς ελεύθερη από τις πολιτικές προτεραιότητες αυτής της παραγωγής. Φυσικά, η παρεμπόδιση του οικονομικού μηχανισμού παραμένει αναγκαία: το ίδιο και η πλήρης του ακινητοποίηση την πιο κρίσιμη ώρα. Αλλά ο μόνος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι μέσω της πολιτικής άρνησης της εργατικής τάξης να ενεργήσει ως ενεργός εταίρος της συνολικής κοινωνικής διαδικασίας κι ακόμη περισσότερο, η άρνηση έστω και παθητικής συμμετοχής στην καπιταλιστική ανάπτυξη: με άλλα λόγια, η πιο κάθετη αποκήρυξη των μορφών μαζικού αγώνα που σήμερα χαρακτηρίζουν τα εργατικά κινήματα στις εξελιγμένες καπιταλιστικές χώρες. Πρέπει να πούμε με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο πως αυτή η μορφή αγώνα –γιατί περί αγώνα πρόκειται– δεν είναι πλέον αρκετή. Η μη συνεργασία, η παθητικότητα (ακόμη και σε μαζικό επίπεδο), η άρνηση (εφόσον παραμένει μη πολιτική, δεν οργανώνεται υποκειμενικά, δεν ενσωματώνεται σε μια στρατηγική, δεν εξασκείται με τακτικούς όρους), ο πηγαίος αυθορμητισμός που για δεκαετίες έχει επιβληθεί σαν η κύρια μορφή της ταξικής πάλης, όχι μόνο δεν αρκούν πια για να προκαλέσουν την κρίση, αλλά έχουν καταστεί στοιχείο σταθεροποίησης της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Άλλος ένας από τους αντικειμενικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων η καπιταλιστική πρωτοβουλία ελέγχει και χρησιμοποιεί την ταξική σχέση ως βασικό της κινητήρα. Πρέπει να συντρίψουμε αυτή τη διαδικασία προτού μετατραπεί σε μια ακόμη βαριά παράδοση από τις πολλές που έχει ζαλωθεί το εργατικό κίνημα στις πλάτες του.

8. Γερμανικά στο πρωτότυπο: η κατάρρευση. Αναφορά στις θεωρίες που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου περί κατάρρευσης του καπιταλιστικού συστήματος «από τις εσωτερικές του οικονομικές αντιφάσεις» και ειδικά στο Henryk Grossman, *Die Akkumulations und Zusammenbruchsgesetz des Kapitalistischen Systems* (ο Νόμος της συσσώρευσης και Κατάρρευσης του Καπιταλιστικού Συστήματος), 1929. (Σ.τ.Μ.)

Αυτό που χρειάζεται είναι η μετάβαση σε μια διαφορετική διαδικασία, δίχως όμως να χάσουμε τα βασικά θετικά στοιχεία της τωρινής. Προφανώς η μη συνεργασία πρέπει να είναι το αφετηριακό μας σημείο, προφανώς η μαζική παθητικότητα στο επίπεδο της παραγωγής είναι το υλικό γεγονός από το οποίο πρέπει να ξεκινήσουμε. Σε κάποιο σημείο όμως, όλα αυτά θα πρέπει να μετατραπούν στο ακριβές τους αντίθετο. Όταν φτάσουμε στο σημείο του «Όχι», η άρνηση θα πρέπει να έχει καταστεί άρνηση πολιτική· άρα ενεργή· άρα υποκειμενική· άρα οργανωμένη. Θα πρέπει να ξαναγίνει ανταγωνισμός – και τούτη τη φορά, ανταγωνισμός σε ένα υψηλότερο επίπεδο. Ειδάλλως είναι αδύνατο να φανταστεί κανείς την έναρξη μιας επαναστατικής διαδικασίας. Το θέμα εδώ δεν είναι να ενσταλάξουμε στις εργατικές μάζες τη συνείδηση πως πρέπει να παλέψουν ενάντια στο κεφάλαιο, πως πρέπει να πολεμήσουν για κάτι που θα υπερβεί το κεφάλαιο και θα οδηγήσει σε μία νέα ανθρώπινη κοινωνία. Αυτό που γενικά είναι γνωστό ως «ταξική συνείδηση», για εμάς δεν είναι παρά η στιγμή της οργάνωσης, η λειτουργία του κόμματος, το πρόβλημα της τακτικής – οι αυλοί μέσω των οποίων το στρατηγικό σχέδιο θα οδηγηθεί έως το σημείο της πρακτικής καινοτομίας. Στο καθαρά στρατηγικό επίπεδο δεν υπάρχει αμφιβολία πως αυτό το σημείο είναι εκείνο το πολύ προχωρημένο σημείο όπου η υπόθεση αγώνα που περιγράφουμε εδώ γίνεται πραγματικότητα: η άρνηση της εργατικής τάξης να υποβάλλει αιτήματα προς το κεφάλαιο, η κάθετη απόρριψη ολόκληρου του συνδικαλιστικού πεδίου, η άρνηση περιορισμού της ταξικής σχέσης σε τυπική, νομική, συμβολαιογραφική μορφή. Είναι ακριβώς σαν να λέμε πως πρέπει το κεφάλαιο να αναγκαστεί να παρουσιάσει τις αντικειμενικές ανάγκες της καπιταλιστικής παραγωγής άμεσα, καθαυτές. Ότι η εργατική τάξη θα σταματήσει να μεσολαβεί την ανάπτυξη. Ότι η εργατική τάξη θα σταματήσει να μεσολαβεί [articulate] τη λειτουργία της μηχανής. Και σε τελική ανάλυση, όλα αυτά σημαίνουν πως το κεφάλαιο θα στερηθεί το περιεχόμενό του, την ταξική σχέση που αποτελεί τη βάση του. Από εκεί κι έπειτα, για μια ορισμένη περίοδο η ταξική σχέση θα πρέπει να εξασκηθεί από την εργατική τάξη μέσω του κόμματός της – όπως έως τώρα εξασκούσαν από την τάξη των καπιταλιστών, μέσω του κράτους της.

Εδώ λοιπόν η ισορροπία της ταξικής κυριαρχίας αντιστρέφεται, όχι πια στην θεωρία, αλλά και στην πράξη. Κατά τη διάρκεια της επαναστατικής διαδικασίας η εργατική τάξη γίνεται όλο και περισσότερο αυτό που πραγματικά είναι: άρχουσα τάξη στο δικό της πεδίο (ένα πεδίο κατ'εξοχήν πολιτικό), δύναμη κατάκτησης η οποία, καταστρέφοντας το παρόν, εκδικείται για ένα παρελθόν, ίσως όχι αποκλειστικά δικό της, αλλά παρόλα αυτά ένα παρελθόν υποταγής και εκμετάλλευσης. Αυτό είναι το νόημα της υπόθεσης που καταλήγει, στο υψηλότερο σημείο της, από τη

μια με το κεφάλαιο να θέτει αιτήματα και από την άλλη με την εργατική τάξη να προβάλλει την πιο κάθετη άρνηση. Είναι μια κατάσταση που προϋποθέτει την ύπαρξη μιας πολιτικής δύναμης της εργατικής τάξης, οργανωμένης για τον εαυτό της, ικανής να αποτελέσει αυτόνομη εξουσία σε σχέση με το σύνολο της κοινωνίας, μιας ερημιάς απρόσιτης για την καπιταλιστική τάξη από την οποία οι νέοι προλετάριοι βάρβαροι μπορεί ανά πάσα στιγμή να βρεθούν προ των πυλών. Η τελευταία πράξη της επανάστασης απαιτεί την εκ των προτέρων ύπαρξη του κράτους των εργατών εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας – απαιτεί εργάτες που διαθέτουν εξουσία και τη χρησιμοποιούν για να αποφασίσουν το τέλος του κεφαλαίου. Δεν πρόκειται για προεικόνιση του μέλλοντος, γιατί από τη σκοπιά της εργατικής τάξης το μέλλον δεν υπάρχει· αυτό που υπάρχει είναι ο όγκος του παρόντος, η αδυναμία του να συνεχίσει να λειτουργεί με την τρέχουσα κοινωνική οργάνωση και συνεπώς μια ένδειξη της δυνατότητας αναδιοργάνωσής του υπό μια ακριβώς αντίθετη έννοια της εξουσίας. Η πολιτική εξουσία της αυτόνομης εργατικής τάξης είναι το μοναδικό όπλο που μπορεί να ακινητοποιήσει τη λειτουργία των οικονομικών μηχανισμών του κεφαλαίου. Και είναι με αυτή την έννοια που το εργατικό κράτος του μέλλοντος είναι το κόμμα του παρόντος.

Κι έτσι είναι που ξαναγυρνάμε στην έννοια που αποδώσαμε στον Μαρξ, την έννοια του κομμουνισμού ως το κόμμα το οποίο, αντί να φτιάξει το μοντέλο της μελλοντικής κοινωνίας, θα προμηθεύσει τα υλικά μέσα για την καταστροφή της τωρινής.

Αντόνιο Γκράμισι του Lucio Pozzi, 1977. AUT

